

z lidového prostředí převažuje jejich církevní výklad. Nesporným kladem práce je snaha o kritické hodnocení pramenů, při kterém autorka např. upozorňuje na mechanické přejímání názorů na obřad vynášení smrti, na magickou funkci velkopátečního umývání, na jednostrannost odvozování lidových velikonočních her z církevních slavností atd.

Na základě rozboru soustředěného materiálu dospívá k názoru, že nelze přesvědčivě doložit, kdy se jednotlivé obyčeje pojely s křesťanskými svátky. Domnívá se, že pozemské a světské, křesťanské a mimokřesťanské projevy spojila velikonoční myšlenka obnovy. Jako jeden z mála historických dokladů splnutí lidové víry v nadpřirozenou moc slova a vody s vírou v Kristovu obět jsou podle ní velikonoční zařikání a modlitby. Má za to, že myšlenkové spojení rituálu umývání a pašijového motivu mohla zprostředkovat čistota jako společná hodnota víry – funkce očisty vystupuje jako hlavní charakteristika lidových obyčejů Svátého týdne. Prvky pohanské víry (zvláště prvky, pocházející z kultu země a vody) a motivy křesťanské víry se podle ní nevyklučují, ale čerpají sílu ze vzájemné koexistence (s. 232).

Značnou pozornost věnuje V. Frolcová folklorním projevům. Poukazuje na to, že křesťanské Velikonoce jako dramatický celek pojala česká lidová kultura jen vzácně, v pašijových hrách a v lidových duchovních písních. Jednotlivé biblické motivy se však odrazily v pramenech 19. a 20. století v lidové slovesné a hudební tradici postního a velikonočního období. Mezi nimi zaujmu zejména pašije s tématem Ježíšova utrpení, které podle autorky představuje zvláštní kapitolu reflexe křesťanských Velikonoc v lidové kultuře.

Výchozí hodnotící pozici publikace je předpoklad, že základní kulturní vrstva Velikonoc byla nepochybně spjata s křesťanstvím. Zatímco „lidové Velikonoce směřují k pozemskému dobru, křesťanské Velikonoce evokují k hledání hodnot nadpozemských, duchovních“ (s. 22). Domnívám se, že poznání duchovního rozměru lidové obřadnosti vyžaduje širší interpretační rámec. S tím souvisí i inspirativní autorčin názor, že Velikonoce jsou nejen vyvrcholením liturgického roku, ale že se v nich koncen-

troval „duchovní základ lidové kultury“ (s. 14). Podrobnější objasnění v tomto smyslu by si vyžádala také zajímavě exponovaná problematika rozměru velikonočního času, pojímaného jako souběh času historického (smrt a vzkříšení) a „cyklické nadčasovosti“ lidového rolnického kalendáře, spjatého s půdou a utilitárníou hospodářské činnosti.

Publikace disponuje podrobným poznámkovým aparátém, který obsahuje kromě citací literatury a pramenů také početné příklady obyčejů a folklorních textů. Orientaci usnadňuje tematický rejstřík. Působivost knihy zvyšuje ilustrační pojetí, jehož základ tvoří reprodukce převážně nepublikovaného ikonografického materiálu a kresby Magdaleny Říčné, zobrazující originální kresby Františka Hlavici, ukázky obřadních rekvizit (smrtky, pomlázky, hrkače ad.) a také reportážní zpodobení velikonočních tradic ze současného venkova.

Spojením odborné erudice s vypravěčskou schopností je kniha V. Frolcové přitažlivá a čtivá pro odbornou i laickou veřejnost. Překračuje strohou profesionalitu k prostému zamýšlení nad problémy lidského údělu s jeho morálními konsekvencemi a nadějami. Je otevřená dialogu a svými postoji vyzývá k diskusi o peripetích vývoje duchovních hodnot v české společnosti, v níž byla tradice oslav jarního novoročí vždy spojována s nadějí přírodní, společenské i duchovní obnovy.

ALEXANDRA NAVRÁTILOVÁ

**Gabriele Boccaccini,
Beyond the Essene
Hypothesis. The Parting of
the Ways between Qumran
and Enochic Judaism
Grand Rapids,
Michigan – Cambridge, U.K.:
Eerdmans 1998, xxii + 230 s.**

Tato recenze je zaměřena na henochovské židovství, jež autor uvádí již v podtitulu knihy. Přínos této knihy pro studium ruko-

pisů od Mrtvého moře je zhodnocen v recenzi připravené pro sedmé pokračování článku „Access to the Dead Sea Scrolls“ v *Communio viatorum*, časopisu Evangelické teologické fakulty v Praze.

Podle běžného názoru byly rukopisy uloženy do jeskyní nad Mrtvým mořem členy esejského společenství, jehož středisko bylo v budově, jejíž zřícenina se nazývá Chirbet Kumrán. Boccaccini přijímá některé rysy této hypotézy, avšak nahrazuje ji hypotézou henochovsko-esejskou.

Esejské náboženské společenství je známo ze starověkých spisů a nyní též z bohatého souboru knih nalezených v jeskyních. Boccaccini představuje henochovské židovské náboženské hnutí v jeho vztazích k esejsství.

Před vlastní recenzí Boccacciniho originální knihy bude vhodné uvést některé údaje o Henochovi a jeho následovcích. Podle *Genese* (5,18-24) Henoch chodil s Bohem, a nebylo ho, neboť ho Bůh vzal. Podle Listu Hebrejům – obecně označovaného Židům – Henoch věřil, a proto nespasil smrt, ale Bůh ho vzal k sobě (11,5). V Listu Judově je uvedeno (14-16), jak Henoch, sedmý od Adama, prorokoval.

V kumránských jeskyních byly nalezeny početné aramejské zlomky knih Henochovy. Zlomky ze 4. jeskyně vydal polský učenec Józef Tadeusz Milik (*The Books of Enoch*, Oxford: Clarendon 1976). Celá 1. Henochova kniha se zachovala jen v druhotném etiopském překladu. (Do češtiny ji přeložil Zdeněk Poláček, s. 81-184, in: *Knihy tajemství a moudrosti I*, ed. Z. Soušek, Praha: Vyšehrad 1995.) 2. Henochova kniha je doložena ve staroslověnském znění. (Český překlad v téže svazku, s. 185-201.) Tyto spisy jsou důležité pro studium pobiblického židovství a prvotního křesťanství.

Gabriele Boccaccini v předmluvě své knihy (s. x-xvi) líčí svou cestu z rodné Florencie do amerického města Ann Arbor, kde je profesorem na University of Michigan.

V úvodní kapitole (s. 1-17) je předložen přechod k nové hypotéze. Základem henochovského židovství byla 1. Henochova kniha. Boccaccini sleduje, jak byli esejci popisováni ve starověkých spisech (s. 19-49). Židovští autoři, filosof Filón a historik Josephus, líčí většinové esejské hnutí, po-

hanští autoři Plinius a Dio z Prosy menšinu sídlící u Mrtvého moře.

Dějiny náboženského společenství u Mrtvého moře jsou soustavně popsány (s. 51-162), zvláště podle tří druhů spisů tam doložených. Jako henochovské spisy Boccaccini uvádí kromě 1. Henochova též Chrámový svitek a Halachický list. Některé pozdější henochovské spisy, jako Henochův list a Závěti Dvanácti praotců nejsou mezi kumránskými rukopisy doloženy; je tedy patrný rozkol mezi kumránským a henochovským společenstvím. Boccaccini porovnává židovství henochovské a esejské mimokumránské (s. 163-196), rysy společné i rozdílné. V závěru (s. 191-196) Boccaccini předkládá henochovsko-esejskou hypotézu: Společenství u Mrtvého moře bylo radikálním výrostem henochovského židovství, a přitom záviselo na esejsství.

Bibliografie (s. 197-218) je seřazena účelně podle oborů. Indexy (s. 219-230) usnadňují přístup k údajům a diskusím. Velmi užitečné jsou přehledy vztahů důležitých spisů (s. xxi-xxii, 53, 81, 119). Ukazují jasně vývoj henochovsko-esejské hypotézy. Tato hypotéza je založena na pečlivém studiu pramenů i moderní vědecké literatury. Již užití tohoto termínu naznačuje, že není míněna jako konečné řešení. Boccaccini podává náměty, jež mohou vést k spolehlivějším závěrům.

Tato Boccacciniho kniha je významný příspěvek ke studiu dějin židovství v době kolem počátku křesťanského letopočtu. Právem zdůrazňuje Boccaccini pluralismus židovství tohoto období, podobně jako David Flusser. Patrně lze očekávat, že recenzovaná kniha, jež se zabývá henochovským židovstvím, ukáže cestu k dalšímu studiu tohoto hnutí, důležitému též pro počátky křesťanství.

STANISLAV SEGERT